

Мірошніченко Л. В.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ТРИВИМІРНІСТЬ ОБРАЗУ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ РОМАНУ-ГІПОТЕЗИ ГАЛИНИ ТАРАСЮК «МІЖ ПЕКЛОМ І РАЄМ»

У статті проаналізовано своєрідність розкриття образу головного героя роману-гіпотези «Між пеклом і раєм» сучасної української письменниці Галини Тарасюк, розкрито авторські ідеї щодо роз'яснення тривимірності образу персонажа твору, зясовано сенс художньої реінкарнації героя.

Література доби Незалежної України цікава для дослідження перш за все, тому що вона є неординарною, новою за тематикою та художніми принципами відтворення дійсності. На тлі переважання нетрадиційних, неklasичних форм постмодернізму яскраво виділено прозовий доробок Галини Тимофіївни Тарасюк, який виглядає досить саомбутнім, окреслює свій неповторний жанрово-стильовий варіант, що постійно доповнюється новими авторськими відкриттями.

Творчість Галини Тимофіївни Тарасюк займає значне місце в українській літературі першого десятиліття ХХІ століття. Письменниця є лауреатом Державної літературної премії ім. Олеса Гончара, Всеукраїнської літературної премії ім. Володимира Сосюри, літературно-мистецької премії ім. Сидора Воробкевича (м. Чернівці), премії Ліги українських меценатів, а також премії журналу «Березіль» та родини Нитченків за кращий прозовий твір року (2002, 2003, 2004, 2006 рр.). Нагороджена Орденом княгині Ольги 3-го ступеня та медаллю «Незалежність України» Міжнародного Академічного Рейтингу Популярності «Золота Фортуна».

Для письменниці характерна розкутість фантазійного мислення, її персонажі здатні перебувати одночасно в реальному та ірреальному світах. У кожен роман письменниця закладає містичну інтригу, яка тримає увагу реципієнта до розв'язки сюжету. В основі сюжету часто лежить конфлікт митця і влади («Між пеклом і раєм»), жінки і чоловіка («Гаспид і Маргарита»), людини і суспільства («Дама останнього лицаря»). Для більшості творів Г. Тарасюк характерна гнучка композиція, напруга, динаміка сюжетних ліній, неочікувана розв'язка. Письменниця здебільшого звертається до так званої «жіночої прози» («Жіночі романи»), по-новому осмислює роль жінки в суспільстві, досліджує питання емансипації жінок та їх політичної діяльності. Г. Тарасюк схильна до жанрових містифікацій, семантичної гри поняттями. Кожний твір має полісемантичну жанрову структуру. Досить часто письменниця сама окреслює жанр твору. Так сталося після написання роману «Між пеклом і раєм (Митар печер господніх (Сон анахорета))», авторка визначила його жанр як роман-гіпотеза. Твір присвячено кінорежисеру Володимирі Андрощукові, з якого і взято образ головного героя Мирона Волинця. Роман є певною мірою автобіографічний.

Ключові слова: роман, реінкарнація та тривимірність образу.

Постановка проблеми. На сьогодні роль реінкарнації в розкритті життєвої колізії головного героя роману «Між пеклом і раєм» Г. Тарасюк залишається недослідженою, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До багаторазового і різностороннього вивчення творчості Г. Тарасюк зверталися такі літературні критики: М. Богайчук, В. Бондар, В. Брюховецький, М. Вишнеvsька, А. Галич, В. Грабовський, В. Дячков, Н. Зборовська, Т. Качак, В. Китайгородська,

В. Кожелянко, Ю. Ковалів, Є. Кононенко, В. Косяченко, Р. Кухарчук, М. Ласло-Куцюк, І. Лобовик, О. Логвиненко, О. Мороз, Г. Паламарчук, Л. Пастушенко, О. Пономаренко, П. Рихло, В. Соболев, М. Якубовська, І. Яремчук. Але літературно-критичні статті дослідників довгий час були розпорошені в різних періодичних виданнях (в газетах: «Літературна Україна», «Вечірній Київ», «День», «Доба», «Буковина», «Буковинське віче» тощо, в журналах: «Дзвін», «Дніпро», «Березіль»). Літературні критики знаходять багато спіль-

ного між художньою прозою Галини Тарасюк та новелістикою Гр. Тютюнника, Ю. Мушкетика, Є. Гуцала (Л. Пастушенко [6]), а також визначають спорідненість з письмом Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника (М. Якубовська [10]). Оцінюючи романні експерименти Г. Тарасюк, Ю. Ковалів зарахував її романи до жіночого письма, ставлячи в один ряд із творами Галини Пагутяк, Софії Майданської, Оксани Забужко, Євгенії Кононенко, Людмили Тарнашинської, Марії Матіос, Світлани Йовенко та ін. [3, с. 287]. А. Михальчук теж вважає, що твори письменниці характеризуються феміністичною проблематикою, яка втілюється в «інтенсивному, перманентному, екзистенційному пошуку письма» [4, с. 9].

Роман «Між пеклом і раєм» («Митар печер господніх (Сон анахорета)») був опублікований у журналі «Березіль» під назвою «Сон Анахорета або Митар печер небесних», а потім у 2006 р. вийшов у Чернівецькому видавництві «Місто» під подвійною назвою для того, щоб показати, що це один і той же роман. У творі Г. Тарасюк звертає увагу на сферу культури та інші сфери суспільного життя під час розбудови незалежної України. Головний герой роману – Мирон Волинець – у минулому Антоній Печерський – мріє зняти багатосерійний фільм про видатних, але забутих постатей української історії, прагне розповісти правду, пролити світло на «білі» плями історії. Проте раптом фінансування цього проєкту припиняється, і герой протягом сюжету усього роману знаходиться у пошуках спонсорів. Художній прийом реінкарнації та монтажу часів переносить історичну постать Антонія Печерського на образ Мирона Волинця, і авторка шляхом сепаратно-дифузної композиції роману «зв'язку часів» змішує хронотопи давньої Русі і сучасного Києва, проводить паралелі й аналогії, показує, що історія рухається по спіралі.

Постановка завдання. У статті зроблено спробу цілісно проаналізувати роль прийому реінкарнації у створенні тривимірного образу головного героя, специфіку розгортання історичного часопростору, охарактеризувати і виділити основні засоби реінкарнації головного персонажа роману, дослідити особливості осмислення реальної дійсності в художньому образі.

Виклад основного матеріалу. Галина Тарасюк у романі-гіпотезі «Між пеклом і раєм» використала складний за будовою образ історичної постаті Антонія Печерського, майстерно переплітаючи його з образом головного героя роману – Мирона Волинця – та з образом свого чоловіка –

режисера Володимира Андрощука. Для того, щоб дослідження історичної особи було точним і всеохоплюючим, варто навести історичні дані про життя та діяльність вищевказаних прототипів.

Антоній Печерський (бл. 983 – 10.07. (за деякими джерелами 7.05.1073) – зачинатель чернецтва на Русі, засновник Києво-Печерського монастиря та печерного монастиря на Болдиних горах у Чернігові. Народився у місті Любеч, де замолоду жив у власноручно викопаній печері, з якої почалася історія тамтешнього Антонієвого монастиря. Продовжував свій чернечий подвиг на Афоні (Свята гора), де донині зберігається його печера. Повернувшись наприкінці 40-х рр. 11 ст. на Русь, усамітнися в невеличкій печері варязького походження на березі Дніпра. Згодом, коли довкола нього згуртувалося чимало ченців, призначив їхнім ігуменом Варлаама і знову усамітнися. Невдовзі повернувся до Києво-Печерського монастиря, однак внаслідок конфлікту з князем Ізяславом Ярославичем перебрався навесні 1069 р. до Чернігова, заснувавши там новий печерний монастир. Пізніше повернувся до Києва. Взяв участь у закладенні кам'яного Успенського собору Києво-Печерського монастиря 1073 року. Помер в одному зі скитів Києво-Печерського монастиря. Канонізований православною церквою як преподобний на межі 13-14 ст. Існує гіпотеза, що його ім'я в миру було Антипа. [1, с. 103]. Небагато свідчень про Антонія Печерського збереглися у «Повісті минулих літ» і Києво-Печерському патерику. За легендою, він прийняв постриг в одному з монастирів Святої гори Афон. Згідно з редакцією Києво-Печерського патерика, що датується 1462 роком, Антоній Печерський повернувся на Русь після смерті князя Володимира Святославовича у 1013 або 1015 році, але через княжі суперечки знову пішов на Афон. Друге повернення Антонія Печерського до Києва датується різними джерелами початком 1030-х рр. або, що більш ймовірно, близько 1051 р. Поселився на березі р. Дніпро, біля с. Берестово під Києвом, у печері (зараз називають Дальні, чи Феодосієві, печери Києво-Печерської лаври). Спочатку Антоній Печерський жив як відлюдник. Але вже у 1050-х рр. навколо нього почали збиратися учні, до числа яких входив і Никон Великий (літописець). Із збільшенням кількості монахів Антоній Печерський залишив ігуменство, а сам пішов в іншу печеру (зараз Близькі, або Антонієві, печери Києво-Печерської лаври) [5, с. 174]. Близько 1069 р. виник конфлікт між Антонієм Печерським і князем Ізяславом Ярославичем.

Антоній Печерський був змушений ховатися від княжого гніву у Чернігові, у Святослава Ярославовича. Тут Антоній Печерський заснував Болдинський печерний монастир, потім повернувся до Києва тільки після того, як Святослав став княжити у столиці замість Ізяслава (весна 1073 р.). У тому ж, 1073 р. Антоній Печерський вказав місце закладення кам'яного Успенського собору Києво-Печерського монастиря. Моці Антонія Печерського і досі знаходяться у Близніх печерах. Перші згадки про Антонія Печерського містяться у створених на північно-східній Русі на межі 14-15 ст. списках Прологу, у «Слові про Антонія», яке, можливо, існувало раніше від самих списків. У середині 15 ст. на основі «Слова» складено Житіє Антонія Печерського. Власне Житіє не збереглося, а ті варіанти, що існують, значно відрізняються від першоджерела, так як побудовані на основі Києво-Печерського патерика [8, с. 135].

Визначальним для формування світогляду і характеру Антонія Печерського ще з дитинства був вплив благочестивих батьків, які відзначалися побожністю. Ще в зовсім юному віці Антипа викопав собі печеру, в якій збирався загартувати волю, готуватися до здійснення духовних подвигів. Пізніше вирушає до Греції, на гору Афон, де знаходить місця для поклоніння, обходе монастирі, спостерігає за життям святих отців. Приймавши постриг, став Антонієм. За цим хрещенням стояло бажання, щоб Антоній став для Київської Русі тим, ким був Антоній Великий – отець східного чернецтва для Єгипту. Своїм богоугодним життям на Афоні Антоній дивував навіть старих ченців. Повернувшись до Києва, довго обирав місце, де поселитися, через невідповідність заснованих місцевих монастирів тому чину і статусу, який би задовольнив Антонія. За дослідженням І. Шарова «тодішні монастирі Києва не жили тим монастирським, аскетичним способом життя, який хотів бачити Антоній. Це не дивно, враховуючи, що Антоній вражав священників Афона своєю святою поведінкою. Біля села Берестове, серед порослих лісом пагорбів, він знайшов собі печеру, в якій оселився. Так створюється образ людини рішучої, сильної волею, цілеспрямованої» [9, с. 23]. Після убивства своїх братів Святополком, Антоній, не бажаючи з цим миритися, повертається на гору Афон. Після недовгого правління Святополка до влади приходить Ярослав, і тоді Антоній за порадою ігумена повертається до Києва. Він оселяється у печері Іларіона. Антоній Печерський жив на суворому пості. Згодом у нього з'являються послідовники, серед них

Феодосій, один з майбутніх фундаторів Києво-Печерського монастиря. Під кінець свого життя Антоній залишив новостворений майбутній Печерський монастир й оселився у печері на Болдиній горі, поблизу Чернігова, потім за проханням нового князя Ізяслава, повертається до монастиря. Саме з цим князем у Антонія Печерського було немало конфліктів, через які Антоній двічі залишав Київ. Спочатку князь був невдоволений через постриг у монахи княжих придворних, а в 1068 р. конфлікт виник через те, що Антоній підтримував Всеволода, який захопив княжий престол. Помер Антоній на самоті, у своїй печері, 7 травня 1073 року, проживши 90 літ. Антоній Печерський вважається основоположником чернецтва у Київській Русі, засновником Києво-Печерської лаври, церква дала йому статус святого, преподобного. Про нього та його незвичайні здібності, а також про невгасиме бажання служити церкві, складено багато легенд, які містяться у Київському патерику [5, с. 175].

Немалу роль відіграв Антоній Печерський у створенні Печерського монастиря. Літопис 1051 р. розповідає про заснування і перший період існування монастиря. «Спочатку він був печерним: першу печеру викопав Іларіон, потім, після призначення його митрополитом, у цій печері оселяється Антоній. До святого приєднується братія, і вони разом викопують велику печеру, де розміщується церква і келії. За проханням Антонія, князь Ізяслав віддає монастирю гору, під якою уже був розміщений монастир, після чого був заснований наземний монастир, який згодом отримав назву Печерського. У 1073 р. було закладено головний собор Печерського монастиря – Успенський за сприяння Феодосія і єпископа Михайла. До 1108 року були добудовані церкви і кам'яна огорожа» [5, с. 180]. Життя Антонія Печерського до поселення у печеру Іларіона залишається не досить відомим. Так, дослідження вчених, зокрема А.А. Шахматова, ґрунтуються на розповіді Никона і згадках у Повісті минулих літ (1051 р.). Як відомо, Житіє Антонія втрачене, але немає сумніву, що Нестор-літописець у «Повісті» користувався ним. Проте згадки і документальні факти про Антонія Печерського досить суперечливі і не мають реального наукового підтвердження, лише гіпотези. Навіть мирське ім'я святого точно невідоме. Якщо говорити про задум авторки і спробу втілити у романі постать Антонія Печерського, то як зазначає письменниця, спочатку ідея роману полягала у намірі «написати таку собі сучасну дияволяду – гострий соціально-політичний

памфлет на діяльність, точніше бездіяльність нашої так званої «національної української еліти», яка, прийшовши легко до влади у 90-х, замість того, щоб розбудовувати Українську державу, зайнялася розбудовою власного добробуту» [2]. Як письменниця, журналістка і громадська діячка Галина Тарасюк відреагувала на події 90-х років написанням роману, в якому засуджувала байдужість до розвитку мистецтва тих, хто виступав на мітингах, а потім отримав місце при владі.

Пошуки Мирона Волинця спонсорів фільму мають реальну основу. Галина Тарасюк допомагала своєму чоловіку Володимиру Андрощуку шукати фінансову підтримку для задуманого ним фільму про Оксамитову революцію. Вони зіткнулися з антиукраїнською і антикультурною діяльністю деяких можновладців, що нищили кіностудії ім. О. Довженка, «Укртелефільму», «Укрнаукфільму», закривали видавництва і книгарні, бібліотеки. Письменницю вразило, що на тлі такої діяльності деякі отримували звання Героїв України.

Роман був задуманий авторкою як вираз протесту і обурення, а образ головного героя був узятий саме з українського кінорежисера, чоловіка Галини Тарасюк, Володимира Андрощука. В основу сюжету лягла саме його біографія, тому роман присвячено Володимиру Андрощуку. Крім цього Галина Тарасюк в образі Мирона Волинця уособлює «правдивий образ істинних шістдесятників – за характером, і за принципами, і за життям – чесним і безкомпромісним» [2].

Реальним прототипом Мирона Волинця є Володимир Андрощук, який жив у гуртожитку Театрального інституту ім. Карпенка-Карого, кімнати якого були колишніми переобладнаними чернечими келіями Києво-Печерського чоловічого монастиря, закритого радянською владою. Саме цей факт надихнув письменницю використати образ святого Антонія, з печери якого виріс цей монастир. Антоній для письменниці не просто засновник Києво-Печерської лаври, а й перший «державник, який безстрашно вимагає Словом Божим у руських князів, роз'єднаних кривавими усобицями, об'єднатися в єдину Руську державу» [2]. Для цього він засновує печерні монастирі у Києві, Чернігові та, можливо, в інших містах та селах, сподіваючись, що одна християнська віра об'єднає усіх русичів в єдину державу. Ідея державності переймає і режисера Мирона Волинця і його реального прототипа Володимира Андрощука. У романі показано, що навіть у наш час не змінилися ті перепони, які заважають досягти

мети – це «феодална амбітність князів, зрадливість еліти і непереборна влада «грошей» [2]. Тому Мирон Волинець – Володимир Андрощук постає спадкоємцем, певним духовним нащадком ідеалів Антонія Печерського.

На нашу думку, можна виділити три виміри побудови образу головного героя: *історичний* (Антоній Печерський), *вигаданий* (Мирон Волинець) і *реальний* (Володимир Андрощук). У назві роману «Між пеклом і раєм» вбачається «два полюси земного буття: пекло і рай, між якими справіку метається душа людини, надто високодуховної талановитої» [21], тому сюжети життя усіх трьох персонажів подібні і часто перетинаються у хронотопі. Назва роману «Між пеклом і раєм» була дана пізніше, ніж «Сон Анахорета або Митар печер небесних». Як зазначає письменниця: «Взагалі, працюючи над романом, автор його теж часто і цілком реально перебував між пеклом і раєм... Але назву «Між пеклом і раєм» я дала роману пізніше, після того, як помер несподівано, доведений до відчаю невдачами із фільмом, Володимир Іванович Андрощук, і я сповна спізнала, як то бути між пеклом і раєм...» [2]. Початок написання роману припадає на 2002 рік, і головним рецензентом і критиком виступав головний герой роману – Володимир Андрощук. Як згадує Галина Тарасюк, єдиним зауваженням чоловіка було прохання за місяць до смерті залишити «його [Мирона Волинця] живим». Письменниця спробувала переписати кінець роману, але це їй не вдалося. Після смерті Володимира Андрощука процес написання роману для письменниці «перетворилося [...] в якесь віртуальне спілкування з героями, надто з Володимиром... Він ніби керував моєю уявою. Я ніби згадувала... його власні спомины про його життя...» [2]. Завершивши написання роману, авторка надрукувала його у журналі «Березіль» під назвою «Сон Анахорета або Митар печер небесних». Коли у 2006 році роман вийшов у чернівецькому видавництві «Місто», то мав вже подвійну назву «Між пеклом і раєм» (Сон анахорета), для того, щоб «пов'язати обидві публікації, підкресливши, що це один і той же роман» [2].

Під час написання роману авторка користувалася доступними історичними та релігійними джерелами, детально вивчала історію княжої доби стародавнього Києва, становлення християнства на Русі, зародження чернецтва. Паралельно вона намагалася «вжитися» в ландшафт і життя Києво-Печерської лаври, відвідуючи церковні служби у храмі, опускаючись в печери, молячись св. Антонію, блукаючи печерськими

пагорбами. Все це для того, щоб уявити та відтворити колорит тієї доби водночас художньо і якомога наближено до історії. Звісно, значну роль зіграв авторський домисел, яким авторка користувалася не лише під час творення образу Антонія Печерського, а й Мирона Волинця, для того, щоб «підкреслити тяглість духовного подвижництва і неперервність його фізичного втілення мусила створити й «паралельний життєпис» своїх героїв, схожий не тільки «митарствами», а й інтимними переживаннями...» [2]. Письменниця визначає роман як відображення великого і болісного пері-

оду її життя. Твір є абсолютною протилежністю «постмодернізму з його нігілізмом, чорнухою та повіями» [2].

Висновки. Отже, здобуті відомості про історичний роман та історичну особу, співвіднесеність художньої правди та вимислу, допоможуть у встановленні особливостей художньої реінкарнації історичної особи в аналізованому романі: Мирон Волинець грає роль «героя нашого часу», а образ Антонія Печерського зреінкарнований як приклад подвижника, свято люблячого свою країну.

Список літератури:

1. Енциклопедія історії України / Ісаєвич Я.Д., Кульчицький С.В. та ін.; за ред. В.А. Смолій. Київ, 2005. 316 с.
2. Власне усне інтерв'ю Мірошніченко Л.В. з Галиною Тарасюк під час приїзду авторки досліджуваного роману до Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 26.02.2015.
3. Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. Т. 2 / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів/ Київ : Вид. центр «Академія», 2007. 624 с.
4. Михальчук А. Будимири. Слово Правди. м. Володимир-Волинськ : 12 січня 2005. С. 7–11.
5. Матеріали до бібліографії Києво-Печерської лаври: Науково-допоміжний бібліографічний показник / Марченко О. І. та ін.; за ред. В. М. Колпакова. Київ, 2006. 355 с.
6. Пастушенко Л. Нерозгаданий код Дажьбога, або реінкарнація історії в романі Галини Тарасюк «Між пеклом і раєм» / Погляд м. Вінниця. 21 грудня 2005, С. 20-24.
7. Тарасюк Г. Між пеклом і раєм: Роман-гіпотеза / Галина Тарасюк. Чернівці : Місто, 2006. 186 с.
8. Творогов О.В. Життя Антонія Печерського. У кн. : Словник книжників і книжності Давньої Русі. Вип. 1. Москва. 1987. С.135-136.
9. Шаров І. Антоній, преподобний Печерський / І.Ф. Шаров 100 видатних імен України. Київ : Дім Альтернатива, 1999. С. 19–24.
10. Якубовська М. Між Едемом і Гадесом / Київ : Часопис. 2006. № 3. С. 16–20.

Miroshnichenko L. V. THE THREE-DIMENSIONALNESS OF CHARACTER OF PROTAGONIST OF NOVEL-HYPOTHESIS GALYNA TARASYUK IS “BETWEEN HELL AND PARADISE”

The article analyzes the peculiarity of revealing the image of the protagonist of the hypothetical novel “Between Hell and Paradise” by the modern Ukrainian writer Galyna Tarasyuk, reveals the author's ideas regarding the clarification of the three-dimensional image of the character in the work, and explains the meaning of the artistic reincarnation of the hero.

Literature of time of independent Ukraine interesting for research foremost, because she is eccentric, new after subjects and artistic principles of recreation of reality. On a background predominance of unconventional, nonclassical forms of post-modernism prosaic work of Galyna Tymofij Tarasyuk, that looks original enough, outlines the unique genre-stylish variant that is constantly complemented by the new authorial opening, is brightly distinguished.

Work of Galyna Tymofij Tarasyuk occupies a considerable place in Ukrainian literature of the first decade of XXI of century. An authoress is the laureate of the State literary bonus the name of Oles Gonchar, Allukrainian literary bonus the name of Volodymyr Sosyury, literary and artistic bonus the name of Sidor Vorobkevich (Chernivtsi), bonus of League of the Ukrainian patrons of art, and also bonus of magazine “Berezil” and family of Humchenkiv for the best prosaic work of year (2002, 2003, 2004, 2006). Recipient of an award Order of princess Olga 3th degree and by a medal “independence of Ukraine” International Academic Rating of Popularity “Gold Fortune”.

For an authoress characteristic relaxed of the fantasy thinking, her personages are able to be simultaneously in the real and unreal worlds. In every novel an authoress mortgages mystic intrigue that holds attention of recipient to the upshot of plot. Plot a conflict of artist and power (“Between hell and paradise”), woman and man (“Asp and Marharyta”), man and society (“Lady of the last knight”) is the basis of often. For most works of G. Tarasyuk characteristic flexible composition, tension, dynamics of storylines, unexpected upshot.

An authoress mostly calls to the so-called "woman prose" ("Woman novels"), newly comprehends the role of woman in society, investigates the question of emancipation of women and their political activity. G. Tarasyuk is apt to genre mystifications, semantic game concepts. Every work has a polysemantic genre structure. Often enough an authoress outlines the genre of work. So it happened after writing of novel "Between hell and paradise (Publican of caves lord (Dream of anchorite))", an author defined his genre as a novel-hypothesis. Novel is sanctified to the film director to Volodymyr Androshchuk, from that character of protagonist Myron Volyn is taken. Roman is up to a point autobiographic.

Key words: *novel, reincarnation and three -dimensionality of the image.*